

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

xxx.

U. Hotè si olikati slovensko pisavo — hočem védti, kaj se pravi olikati, in kaj je olika, o kateri se sedanji čas toliko govori in pisari.

T. Govori in pisari toliko in tako, da človek skorej ne vé, kaj bi si mislil od njé. To je gotovo, da se ima ločiti prava olika od neprave. Nama je sedaj v čislih le beseda olika, s katero se sklada obraženost ali izobraženost, omika, česka vzdelanost ter jugoslovanska prosveta.

U. Povej mi torej, od kod beseda olika, olikati, in ali se ne vjema popolnoma s tem, kar nam zaznamnja oblika, oblikati.

T. Zdi se mi, da je olika res nova beseda, ker je ne dobim v starih pismih. — Skoval jo je tedaj novi naprej, pa tako, da se je nam koj vsem priljubila. Izpeljuje se iz o-likati t. j. gladiti, ogladiti, in to se vjema ali a) z lika (der Bast-faden, liber) ali morebiti bolje liko, liče, ker se glasi stsl. rus. čes. in polj. liko, le serb. lik (stsl. lik' chorus, likovati saltare); ali pa b) z lice t. j. obraz, podoba (vultus, forma, persona, skr. likh pingere, prim. serb. slikati), olikati kako reč se pravi: lepo, gladko ali lično podobo ji dati, in olika je gladka, prijetna podoba v vnanjem pa tudi notranjem ali duhovnem pomenu.

U. Kdo bi pri tej razlagi ne mislil na nemški Bild, bilden, Bildung, in pri uni na lat. liber a) Bast, b) Buch, Schrift, in kako pomenljiva je v obeh teh ozirih slovenska beseda olikal! — Kaj pa mi kaže oblika, oblikati, in ali ni ravno to, kar obleka?

T. Oblika mi lahko ravno to pomeni, kar olika, iz ob likati in tedaj misli na to, kar sva govorila od razločka med o in ob (I, 3), in kar piše Janežič str. 145. Zlaga se oblika, v hrov. serb. tudi oblik'a moškega spola, menda s stsl. obl' rotundus, oblica, obličati, obličaj kar nsl. obličje facies, figura, similitudo.

U. Po tem takem se oblika, lice — obličje sklada z be-

sedo obraz, in obraženost, izobraženost je ravno to, kar oliká, olikanost?

T. Obraz' je v stsl. res, kar lice: a) facies, forma, imago, in b) persona (cf. čes. obrazec Muster, Figur, Schema; obrazno pismo die Hieroglyphen, obrazivost die Phantasie, die Einbildungskraft i. t. d.) Razloči se pa glagol a) obraziti, obražati, obrazovati formare (bilden), in b) obraziti, obražati se illidere, impingere (anstossen, sich verletzen), p. obraziti se v glavo, v ного t. j. v českem, kar v slovenskem udariti, obrezati se. Bere se, da je bilo nekda j v navadi tudi samo ráziti, rázati percutere, mactare.

U. Prav kaže po tem obraz, obraženost, da mora obrezati na sebi, kar je divjega, sirovega, neličnega, kdor se hoče lepo olikati, da je prava oliká velikrat težka in težavna, ker se pridobi le z mnogoterim trudom in terpljenjem. — Přecej davno je že, kar sem bral v nekem hrovaškem naše gore listu, da oblika izobraziti ali zobraziti, izobraženost ni dobra, ker znači ravno nasprotno, kar pa bi radi povedali s to besedo.

T. Da oblika zobraziti, zobraženost ni prava, rad verjamem, ker nam z kaže herab-, de-; iz pomenja sicer res aus, heraus, lat. ex-, toda zaznamnja tudi, da se kaj doverši, dožene, dopolni kakor lat. ex. Komur se zdi ta oblika dvomna, naj rabi stsl. obraziti, obraženje, obraženost, ali pa zlasti v doveršnem smislu ezobraziti, ezobraženje, ezobraženost, kar razodeva, da prava oliká vzobrazi človeka po gotovem vzoru ali licu. Ker ima stsl. obrazovati v znanivnem naklonu obrazujû, obrazuješi, torej je tudi v nsl. bolje menda obrazujem, obrazuješ mimo obračujem, obračuješ i. t. d.

XXXI.

U. Lepa se mi zdi tudi beseda omika, in pomenljiva je morda tako, kakor oliká.

T. Mikati pomeni 1) movere iz makniti — mekniti, umaknem — umikam, premaknem — premikam, telesno in dušno, náse vleči, vabiti; 2) pectere, pectinare, movendo purgare, hecheln, abstreifen, p. predivo se mika t. j. trese ter trebi, čisti pezdirja i. t. d.

U. Tako se tudi duh mika t. j. giba in napreduje zmiraj dalje in više v vednosti in umnosti, ter se čisti in trebi

v djanji in spoznanji, da sleče ali sname terdo, nelično podobo, da se do dobrega omika in olika ali vzobrazi: pa se pri tem tudi zdelo ali vzdela, kakor pravi Čeh.

T. Vzdělati je v stsl. colere, vzdělan cultus, vzdělanije-nost je poslednje leta tolikanj sloveča „kultura“ (iz lat. colo, cultus, cultura a) bebaue, Bearbeitung, Anbau, b) trop. Bildung, Ausbildung) prvotno v telesnem, tvarinskem, potem pa v duhovnem, sličnem pomenu. Tako se rabi v sedanjem českem pisanji vzdělati bilden, veredeln, vzdělanec ein Gebildeter i. t. d.

U. Pač res so izdelani — možje izdelani, dokler da se olikajo, omikajo, vzobrazijo skozi in skozi! Celo mi učenci smo konec leta izdelani, da se smilimo komu, — zlasti kateri se godijo ali zorijo v tisti hudi skušnji, da se zgodijo ali sozorijo v „maturi“, da bi človek poreden skorej djal, da je „matura“ beseda slovenska (stsl. mator', nsl. mater spang. matoren adultus lex. serb. mator, tudi metér, Dalm. motér betagt, cf. bemoostes Haupt)! — Povej mi slednjič še kaj o jugoslovanski besedi prosveta.

T. Pro- je v slovensčini neločljiv predlog enacega pomena kakor pre- in se nahaja le v nekterih besedah: prodaja, prorok, prostor, prognanstvo. Na Dolenskem je slišati še v drugih besedah namesto pre-; -světa po stsl. pisavi se da razlagati 1) iz svět' quōs lumen (das Licht), in prosvěta je tedaj illuminatio, 2) iz svět' xóσμoς mundus (die Welt), v novoslov. tudi 3) iz svet sanctus (heilig), ker sedanje pisanje tega razločka nima (v stsl. svět' mundus, svět' sanctus).

U. Prav pomenljiva je v prvem smislu prosvěta t. j. razsvetljenje; sumna in dostikrat nevarna je v drugem t. j. ravnanje po sedanjem svetu, po svetu, od ktereга Prešern poje:

»Sim zvedil, de vest čisto, dobro djanje

Svet zaničevati se je zagovoril.«

T. Le predostikrat je sedanja olika posvetna prosveta; toda čista vest, dobro djanje sme tako prosveto, taki svet zaničevati. — Vedi pa, da gerški „xóσμoς“ in latinski „mundus“ pomeni tudi čist, svetel — svitel (prim. lat. mundus in mundanus, pa slov. svet in posveten) in po tem takem je prosvěta to, kar omika, zlasti v notranjem ali duhovnem pomenu. — Naj lepše in naj bolje se vé bi bilo razlaganje be-

sede prosveta iz nsl. svet (stsl. svet' divinus, sanctus, heilig), ker tedaj bi nam velévala to, kar nam je delati, če hočemo doseči svoj pravi namen, in po tem bi strinjala v sebi sama prosveta vse, kar nam kažejo olika in omika, vzbrazenost in vzdelanost — vsaka posebej.

P a š n i k.

Učiteljski zbori. Akoravno je „Tovars“ že večkrat govoril o učiteljskih zborih, naj vendar še kaj spregovorim o tej važni reči. — Ako že ustmeni pogovori o šolskih zadevah izobrazujejo učitelje, koliko bolj še le pripomorejo k temu mnogoverstni in dobro prevdarjeni pismeni odgovori, ki jih učitelji izdelujejo, pri zborih pretresujejo in eden drugemu ponujajo. Ako bi se učitelji pri zborih samo ustmeno pogovarjali, bi se večidel kmali pozabilo, kar se je govorilo, ker nepremišljena beseda je pri marsikteremu le malo vredna, in kar človeka ne zanimiva, ga tudi ne oživlja. Prav koristno je tedaj, da se za učiteljske zборе zapišejo vprašanja, ktere naj bi učitelji poprej na tanko prevdarjali in pismeno izdelovali. To marsikterega učitelja primora, da o šolskih in sploh o svojem stanu kaj bolj resno premišljuje in prevdarja, da kaj spisuje, in da mu ne zaspí roka za pisanje, kar bi se tu pa tam kmali zgodilo. Tudi je res, da je mnogo takih glav, ki ne umejo kaj prida govoriti, pismeno pa ložeje in večkrat prav dobro izdelujejo; takim so tedaj pismeni odgovori kaj primerni, za vse vkup pa zelo koristni. Pismeni odgovori so pa tudi večidel dobro in sim ter tje celó izverstni izdelki posamnih bistrih glav. Dobri bi bilo tedaj, da bi vsaki učitelj, ki je kaj dobrega sam pisal in ne prepisal, hranil tak spis v svojem dnevniku, ali da bi ga zapisal v kako posebno knjigo, ki bi pozneje njemu in drugim njegovim prihodnikom dobro služil.

Podsivoshatčan.

Mera pri podučevanju. Veliko učiteljev je, ki menijo, da morajo pri podučevanju z učenci le kar urno naprej hiteti, da učenje bolj razširjajo, kakor vterjujejo, bolj prebračajo, kakor postavljajo, da tedaj svoje učence le raji dalje ženejo, kakor pa da bi jih pustili, da bi si počasi moči nabirali. Zato je pa dandanašnji tudi toliko učencev, ki so pravi veterniki brez značaja, in brez vseh lepih lastnosti, ki bi jih mogla mladina imeti. Bratje učitelji, glejmo, kaj delamo!

—r—